

УДК 159.9:364-057.87-056.2/3(477)

DOI: 10.32626 / 2413-2578.2018-12.257-270

І.Г.Саранча

isarancha@gmail.com

Л.В.Мельник

rozdoba_1@ukr.net

С.Ю. Ілініч

ilinichsvitlana@ukr.net

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ЗАХИСТУ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В УКРАЇНІ

Відомості автора: Саранча Ірина Григорівна, кандидат педагогічних наук, асистент кафедри психології Вінницького державного педагогічного університету ім. М.Коцюбинського, голова правління Вінницької міської організації соціального розвитку та становлення окремих малозахищених категорій молоді «Паросток». У колі наукових інтересів: проблеми соціальної реабілітації дітей та молоді з психофізичними порушеннями розвитку, психологія дітей та молоді з психофізичними порушеннями розвитку, розвиток інклюзивної освіти, м. Вінниця, Україна. E-mail: isarancha@gmail.com

Мельник Людмила Вікторівна, старший викладач кафедри методики навчання іноземних мов у Вінницькому державному педагогічному університеті. E-mail: rozdoba_1@ukr.net

Ілініч Світлана Юріївна, кандидат філологічних наук, заступник директора з науково-педагогічної роботи Вінницького інституту Університету «Україна». E-mail: ilinichsvitlana@ukr.net

Contact: Sarancha Iryna, PhD In Pedagogy, Assistant of Psychology Department of Vinnytsia M. Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Chairman of Vinnytsia City Organization for Social Development of Specific Vulnerable Categories of Young People «Parostok». Sphere of research interests: problems of social rehabilitation of children and young people with mental and physical disabilities, psychology of children and youth with mental and physical disabilities, development of inclusive education, Vinnytsia, Ukraine. E-mail: isarancha@gmail.com;

Melnyk Lyudmila Viktorovna, Senior Lecturer of the Department of Methods of Teaching Foreign Languages at Vinnitsa State Pedagogical University. E-mail: rozdoba_1@ukr.net

Ilinich Svetlana Yurievna, Ph.D. in Philology, Deputy Director for Scientific and Pedagogical Work at the Vinnitsa Institute of the University of Ukraine. E-mail: ilinichsvitlana@ukr.net

Саранча І.Г., Мельник Л. В., Ілініч С. Ю. Психологічний аспект захисту студентської молоді з особливими освітніми потребами в Україні. У статті проаналізовано психологічний аспект захисту студентської молоді з особливими освітніми потребами в Україні, виокремлено основні базові нормативно-правові акти соціального забезпечення людей з інвалідністю в Україні, досліджено основні протиріччя між психологічними впливами середовища й внутрішніми особистісними проблемами студентів з інвалідністю.

За результатами аналізу теоретичної бази, практики впровадження інклюзивного простору й типовими психологічними проблемами осіб з інвалідністю було визначено низку типових дидактичних, суспільних, освітніх та соціально-економічних деструктивних факторів.

На основі експериментального дослідження визначено невідповідності між особистими психологічними проблемами студентів, що мають особливі освітні потреби, та правовими, соціальними й освітніми інструментами вирішення вищевказаних проблем.

Визначено, що інвалідність – це не тільки об'єктивні причини обмеження людини в можливостях, зумовлені різними психофізіологічними факторами, а й комплекс особистісних симптомомокомплексів, які навіть при забезпеченні доступності середовища й інклюзивних умов навчання постають основним деструктивним фактором другого рівня соціалізації.

Ключові слова: особи з інвалідністю, студенти з особливими освітніми потребами, інклюзія, психологічні фактори, соціальне забезпечення, соціальний захист.

Саранча И.Г., Мельник Л. В., Илинич С. Ю. Психологический аспект защиты студенческой молодежи с особенными образовательными потребностями в Украине.

В статье проанализировано психологический аспект защиты студенческой молодежи с особенными образовательными потребностями в Украине, выделены основные нормативно-правовые акты социального обеспечения людей с инвалидностью в Украине, исследованы основные противоречия между психологическим влиянием среды и внутренними личностными проблемами студентов с особенными образовательными потребностями.

По результатам анализа теоретической базы практики внедрения инклюзивного пространства и типичных психологических проблем лиц с инвалидностью определен ряд дидактических, общественных, образовательных и социально-экономических деструктивных факторов.

На основе экспериментального исследования определены несоответствия между психологическими проблемами студентов, имеющих особенные образовательные потребности, и правовыми, социальными и образовательными инструментами решения вышеуказанных проблем.

Установлено, что инвалидность — это не только объективные причины ограничения человека в его возможностях, детерминированных разными психофизиологическими факторами, но и ряд личностных симптомокомплексов, которые даже при обеспечении доступности среды и инклюзивных условий обучения выступают основным деструктивным фактором второго уровня социализации.

Ключевые слова: лица с инвалидностью, студенты с особыми образовательными потребностями, инклюзия, психологические факторы, социальное обеспечение, социальная защита.

Sarancha I.G., Melnyk L.V., Ilinich S.Yu. Psychological aspect of protection of young disabled students in Ukraine.

Psychological aspect of protection of young disabled students in Ukraine are analyzed in the article, basic legal acts of social security of disabled people in Ukraine are outlined herein, as well as main contradictions between the psychological influences of the environment and the internal personal problems of disabled students are investigated herein.

According to the results of the analysis of the theoretical basis, practice of introducing the inclusive space and typical psychological problems of young disabled students, a number of typical didactic, social, educational and socio-economic destructive factors were identified.

On the basis of the experimental research, inconsistencies between the personal psychological problems of students with special needs and legal, social and educational tools for resolving the above-mentioned problems were identified.

It was determined that disability includes not only the objective reasons for human restriction in the possibilities caused by various psychophysiological factors, but also the complex of personality symptom complexes, which, even when ensuring the availability of the environment and inclusive conditions of education, are the main destructive factor of the second level of socialization.

Key words: disabled person, students with special educational needs, inclusion, psychological factors, social security, social protection.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві незважаючи на підвищену увагу до людей з інвалідністю залишається чимало невирішених проблем. На тлі розбудови доступного середовища, розвитку інклюзивних форм навчальної діяльності, покращення лікувально-реабілітаційного обслуговування кількість людей з інвалідністю постійно зростає, а разом з тим зростає кількість осіб з порушеннями психофізичного розвитку, які не можуть відчувати і віднайти соціально-психологічну адаптованість.

У нашій державі цьому сприяє низка деструктивних факторів, як-от: погіршення соціально-економічних умов, обмежений доступ до відкритого середовища, залишки сегрегативного ставлення суспільства

до осіб з інвалідністю, негативна психологічна атмосфера в суспільстві тощо. Подібні тенденції, хоча і меншою мірою, зберігаються в усьому світі, що надає проблемі глобального характеру, оскільки кожен десятий мешканець планети має інвалідність.

Обсяг поняття «особа з інвалідністю» охоплює значний спектр фізичних, психологічних та клінічних особливостей (ураження опорно-рухового апарату та центральної і периферичної нервової системи; психічними захворюваннями зі зниженням інтелекту; ураженнями органів слуху та зору; ураженнями внутрішніх органів тощо), що потребує ширшого підходу до соціально-психологічної допомоги та розбудови доступного середовища. При цьому першим нематеріальним аспектом роботи з такими особами виступає психологічний фактор (супровід, психологічна допомога, психологічно й педагогічно доцільне спілкування, психологічний стан людини з інвалідністю).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дефінітивний аналіз поняття психологічного захисту людей з інвалідністю, зокрема молоді з особливими освітніми потребами, досліджено у працях вітчизняних (П. Таланчук [25], С. Миронова [21; 22], А. Колупаєва [18], Г. Давиденко [12], Т. Белова [5], О. Столярченко [24], Ю. Богінська, А. Кравцова [7],

В. Бочелюк [8], Ю. Волчелюк [10], О. Дікова-Фаворська, О. Дроботун [13],

М. Чайковський [26]) та зарубіжних (Н. Артющенко [1], Л. Баткін [4], І., Н. Гаврилова [11], Г. Зак, Д. Зак [15], О. Кожушко [17] тощо) науковців. Проте вивчення вищевказаного теоретичного матеріалу засвідчило, що власне внутрішнім психологічним чинникам адаптації й соціалізації молоді з вищевказаними особливостями приділяється недостатня увага.

У зв'язку з цим **метою статті** є окреслення основних психологічних проблем та протиріч як деструктивних факторів організації соціального захисту людей з інвалідністю в Україні, зокрема студентської молоді.

Виклад основного матеріалу. Базис коректної й екологічної взаємодії суспільства та усіх його складових з особами, що мають інвалідність, визначений широким діапазоном юридичних (правових), етичних та суспільно-побутових (стереотипи, мораль) норм, які регулюються в нашій державі «згори – донизу», а тому часто порушуються в конкретних соціальних та побутових обставинах. У зв'язку з вищевказаним визначення проблем соціально-психологічного аспекту захисту осіб з інвалідністю в Україні є актуальною проблемою й такою, що потребує подальшого дослідження.

Вивчення питання соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні, на нашу думку, доцільно розпочати з аналізу нормативів соціального забезпечення людей з інвалідністю відповідно до

законодавства України. Регулювання питань державної політики у сфері соціального забезпечення населення України здійснюють більше 30 законодавчо-нормативних актів, які поєднують у собі і питання соціального захисту громадян. Як показав проведений нами системний аналіз законодавчо нормативних актів, які визначають основу функціонування національної системи соціального забезпечення, їх можна розділити за двома напрямками: базові та спеціальні.

До базових нормативно-правових актів соціального забезпечення людей з інвалідністю в Україні можна віднести такі:

- 1) Конституція України, ст. 46 (1996 р.);
- 2) Закон України «Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (1998 р.);
- 3) Закон України «Про прожитковий мінімум» (1999 р.);
- 4) Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» (2000 р.);
- 5) Закон України «Про соціальні послуги» (2003 р.).

До спеціальних:

- 1) Закон України «Про пенсійне забезпечення» (1991 р.);
- 2) Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (1991 р.);
- 3) Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (1991 р.);
- 4) Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» (2000 р.);
- 5) Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (2003 р.);
- 6) Постанова Кабінету Міністрів України від 23 травня 2007 р. N 757 «Про затвердження Положення про індивідуальну програму реабілітації інваліда»
- 7) Постанова КМУ від 1 серпня 2012 р. № 706 «Про затвердження Державної цільової програми «Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів» на період до 2020 року».

Суть вищевказаних законів є абсолютно рамковою й потребує значної деталізації в підзаконних та нормативно-правових актах, а особливо в статутах й деонтологічних нормах конкретних інституцій. Зокрема, психологічний аспект соціально-правового захисту людей з інвалідністю визначається дотриманням норм міжособистісної та особистісно-організаційної взаємодії у таких її актах та виявах: *визнання, ставлення, повага, забезпечення, інтеграція.*

Якщо на юридичному рівні психологічний захист детермінований правовим забезпеченням, яке можна вважати задовільним, то на нижчому рівні психологічний захист визначається культурними та етичними груповими та індивідуальними нормами осіб, що взаємодіють з людьми з інвалідністю, спроможністю та способами надання послуг

організаціями, закладами тощо. Проміжний компонент, який створює несприятливий психологічний фон – специфіка роботи організацій, що забезпечують соціальне, юридичне та економічне обслуговування населення.

Так, більшість негативного психологічного впливу на людей з інвалідністю зумовлена суперечливим соціально-економічним розвитком українського суспільства, який знизив рівень життя більшості людей; незадовільним станом системи охорони здоров'я, недостатньою безпекою та охороною праці, низьким рівнем екологічної культури, наявністю різноманітних катаклізмів – природних, екологічних, воєнних. Отже, рівень державного соціального захисту осіб з порушеннями психофізичного розвитку є відображенням рівня розвитку суспільства в цілому.

Довгий час відносно позитивне або терпиме ставлення до осіб з інвалідністю визначалося суб'єктивними мотивами окремих людей або представників релевантних організацій (розуміння, милосердя, громадянський обов'язок тощо), тоді як в останні десятиліття, а особливо з 2000-х рр. в Україні відбулися суттєві зміни стосовно ставлення до людей з інвалідністю. Основою цих змін є визнання рівності прав людей з обмеженими властивостями на повноцінне життя в суспільстві та створення реальних умов для реабілітації та соціальної інтеграції осіб з інвалідністю. Проте на практиці, в кожному окремо взятому випадку, маємо розбіжності між очікуваним і затребуваним. Так, М. Кравченко, досліджуючи соціальні аспекти захисту молоді з інвалідністю, звертає увагу на погіршення психологічної екології взаємодії такої молоді з уповноваженими органами, покликаними для її підтримки, забезпечення й реабілітації: «Втрата суспільної моралі та безнаказаність призводять і до зловживань осіб, які мають забезпечувати соціальний захист інвалідів. Так, перевірка стану дотримання прав осіб з обмеженими розумовими та фізичними можливостями, здійснена працівниками Генпрокуратури, виявила низку порушень» [20].

Отже, в основі порушення прав студентів з інвалідністю лежить не стільки рамковий правовий, скільки особистий, але зовнішній стосовно них психологічний аспект – недоброчесність, стереотипність й сегрегативність у поведінці задіяних в інклюзивний процес осіб.

Так, пораналізувавши дані Офіційного сайту Мінпраці України щодо можливостей, перспектив і результатів працевлаштування молоді з інвалідністю, можемо виокремити психологічно деструктивні фактори, які полягають у важкості або неможливості отримання:

1. Реалізації рівних прав і можливостей.
2. Індивідуальних програм реабілітації, адаптації та умов праці.
3. Позачергових прав на отримання безоплатної медичної, психологічної, соціальної допомоги.

4. Визнання і реалізації педагогічними, соціальними, медичними, юридичними особами адекватного статусу і відповідного ставлення до осіб з інвалідністю.

5. Захисту правових, майнових, соціальних, професіональних прав на післянавчальному етапі [23].

У рамках даного дослідження з метою з'ясування психологічних проблем взаємодії молоді з інвалідністю з освітнім середовищем і соціумом в цілому нами було проведено опитування студентів Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, що мають особливі освітні потреби. Задля валідності результатів експерименту використовувалися авторські анкетні матеріали, а з метою уникнення сегрегації в опитуванні брали участь й інші члени академічних груп, в яких наявні студенти з інвалідністю. Цільову вибірку становили 67 осіб з інвалідністю.

Анкетування виявило такі реальні та потенційні (очікувані в майбутньому) психологічні та соціально-психологічні проблеми:

1. Ставлення до соціального середовища як негативного, ворожого, чужого.
2. Відчуття ізольованості, окремоті.
3. Неможливість встановити повноцінні стосунки зі здоровим контингентом однокурсників.
4. Страх перед майбутнім професійним, особистим життям.
5. Знижена самооцінка і нечіткі плани на майбутнє (або їх відсутність).

З вищенаведених даних можна зробити висновки, що психологічні основи сегрегації й ізольованості об'єктивуються не тільки оточенням, а й самими особами з інвалідністю. Це пояснюється тим, що соціально-реабілітаційне забезпечення й психологічна допомога малоефективні й практично не охоплюють особисту емоційно-вольову, мотиваційну сферу та формування особистої «Я-кнцепції»; навіть під час інклюзивного навчання у студентів з інвалідністю продовжує залишатися і далі формуватися внутрішньо особистісний конфлікт.

За останні роки соціальна політика багатьох європейських країн стосовно людей з обмеженими психофізичними можливостями зазнала суттєвих змін. Ставлення до осіб цієї соціальної групи, як до пацієнтів, якими необхідно лише опікуватися, і які не можуть долучатися до активного суспільного життя, змінилося на ставлення до них, як до повноправних членів суспільства, що мають рівні права з іншими громадянами країни. Однак, ще чимало країн, у тому числі й Україна, при формуванні державної соціальної політики стосовно осіб з інвалідністю не враховують цих змін, надають пріоритетного значення «медичному», а не «соціальному» підходу до проблеми, що позначається на змісті та якості заходів, спрямованих на зменшення негативних наслідків «інвалідності». І, найголовніше, це не сприяє

ширшому залученню людей з інвалідністю до участі у суспільному житті, реалізації їхніх прав, як громадян країни. [3, с. 5]

Широкий спектр проблем людей з інвалідністю в Україні свідчить про необхідність посиленої і комплексної уваги з боку держави й суспільства. Сучасне життя формує відповідні вимоги до соціального захисту цієї категорії населення. Аналіз релевантних джерел показує, що більшість положень соціально-економічної політики щодо осіб з інвалідністю рамково відповідає потребам сьогодення й узгоджується із загальновизнаними високогуманними міжнародними нормами і стандартами [2], проте на практиці суб'єкт-суб'єктної взаємодії наштовхується на низку міжособистісних та внутрішньоособистісних психологічних проблем.

Правове поле, хоча й містить багато позитивних кроків на шляху вирішення численних проблем людей з інвалідністю, є переважно декларативним, не забезпеченим матеріальними ресурсами та механізмами управлінського впровадження, а головне, – залежить від рівня усвідомлення й реалізації суб'єктивним, людським фактором. Отже, існуюча система соціального захисту людей з обмеженими психофізичними можливостями потребує удосконалення на найнижчому рівні імплементації. Перешкодою для цього виступають негативні симптомокомплекси як організаторів доцільної взаємодії суспільства з особами, що мають інвалідність, так і психологічні особливості самих об'єктів інклюзії.

В Українському суспільстві сучасний стан державного соціального захисту осіб з інвалідністю характеризують такі особливості:

- 1) дефіцит належного та системного державного управління з питань соціального захисту;
- 2) невідповідність сучасному стану розвитку суспільства, держави;
- 3) відсутність належного та системного правового регулювання відносин з питань державного соціального захисту;
- 4) невідповідність стратегії щодо децентралізації влади;
- 5) невідповідність окремих видів соціального захисту прожитковому мінімуму;
- 6) дефіцит механізмів інформаційно-правової, роз'яснювальної роботи щодо осіб з інвалідністю з питань видів державного соціального захисту;
- 7) складність механізмів щодо реалізації, гарантування та правової охорони прав у державному соціальному захисті;
- 8) складність механізмів державного нагляду та громадського контролю.

Зрозуміло, що недотримання кожного з вищенаведених пунктів детерміноване особистісним чинником на найнижчому рівні безпосередньої імплементації. Задля вирішення вищевказаних проблем

політика соціального захисту осіб з інвалідністю має включати в собі нові концептуальні підходи, що будуть охоплювати соціально-економічні, політико-правові, організаційно-управлінські, науково-методологічні, морально-етичні, інформаційні, а найбільшою мірою, – особистісні аспекти.

На щастя, Україна наразі намагається остаточно перейти від медичної до соціальної моделі інвалідності. Остання полягає у взаємозв'язку між людиною з порушеннями психофізіологічного розвитку та соціумом, а не фіксування відхилення у її здоров'ї, як це притаманно медичній моделі і було характерно для радянської системи управління. Реальне втілення цієї моделі зіштовхується з особистими упередженнями й стереотипами (психологічні фактори) осіб, що мають безпосередній стосунок до оптимізації життя осіб з інвалідністю

Так, за дослідженнями науково-дослідного інституту Міністерства соціальної політики України для забезпечення раціональної зайнятості людей з інвалідністю в Україні застосовуються такі варіанти їх працевлаштування на роботу:

- влаштування на роботу на відкритому ринку праці, де робочі місця пропонуються як для осіб, які не мають інвалідності, так і для осіб з інвалідністю;
- працевлаштування на спеціалізованих підприємствах, заснованих громадськими організаціями осіб з інвалідністю. Головна мета цих підприємств полягає в наданні можливостей людям з інвалідністю займатися корисною діяльністю й готувати їх, наскільки це можливо, до роботи на відкритому ринку праці;
- працевлаштування на соціально-економічних підприємствах із транзитними та постійними робочими місцями, які створені на базі міжрегіональних центрів професійної реабілітації осіб з інвалідністю.

Реалізація вищевказаних пунктів можлива тільки за дотриманням інклюзивної деонтології безпосередніми виконавцями нормативних актів та положень.

Зважаючи на світову глобалізацію, усі держави повинні розглядати осіб з інвалідністю як рівноправних членів суспільства і активно залучати їх у вільний ринок праці. Тобто, стосовно громадян з інвалідністю Україна має здійснювати активну політику зайнятості. Пріоритетними напрямками активної політики зайнятості в Україні мають бути: превентивні заходи з попередженням (профілактикою) звільнення працівників з інвалідністю, збереження робочих місць, професійне гнучких форм зайнятості, підтримка малого бізнесу, квотування робочих місць [19, с. 87].

Проте під час теоретико-методологічного аналізу літератури виявлено, що постійна позитивна динаміка зростання пенсійних навчання, підготовка, перепідготовка, підвищення кваліфікації, розвиток

і соціальних виплат людям з інвалідністю є недостатньою для їх соціального захисту, адже особи з обмеженими можливостями продовжують залишатися найменш забезпеченими категоріями населення в Україні. Тому, вважаємо, що соціальний захист осіб з інвалідністю має включати не лише матеріальні питання (у вигляді соціального забезпечення), а й весь спектр потреб людського життя: соціально-побутове обслуговування, охорону здоров'я, освіту, соціальну і професійну реабілітацію, зайнятість осіб з інвалідністю. При чому на останньому пункті потрібно робити особливий акцент, тому що пасивна державна політика щодо громадян з особливими потребами, яка формується на основі компенсаційних витрат – пенсій, грошової допомоги, пільг, компенсацій – є малоефективною. Саме зайнятість і позитивна психологічна взаємодія з конкретними соціальними групами має визначати можливості економічної автономії людей з інвалідністю, створювати ресурси для його соціального розвитку та особистого благополуччя.

Висновки. Отже, проблема соціального захисту людей, що мають різну ступінь інвалідності реально має місце в Україні, де рівень державного соціального захисту осіб з порушеннями психофізичного розвитку оцінюється як низький, що відображає зловідносини соціально-економічні проблеми розвитку суспільства в цілому. Ситуацію ускладнює низка вищеперерахованих деструктивних психологічних факторів.

Якщо у другій половині XX століття на теренах нашої держави основу психологічно доцільного ставлення до осіб з інвалідністю становили здебільшого суб'єктивні мотиви, то нині стан дотримання їх прав регламентований у правовому полі, що вимагає з боку суб'єктів освітнього та соціального процесу усвідомлення й глибокої інтеріоризації дотримання особистих прав і обов'язків. Тобто сьогодні функція держави стосовно людей з інвалідністю повинна виявлятися у створенні правових, економічних, політичних, соціально-побутових і соціально-психологічних умов для задоволення їхніх потреб щодо здоров'я, матеріального забезпечення, посиленої трудової та громадської діяльності.

Політика держави визначає тільки рамкові положення максимальної активізації потенційних сил осіб з інвалідністю у контексті професійної, трудової реабілітації та працевлаштування. Проте реальною перешкодою до повноцінної інтеграції осіб з особливими потребами виступають психологічні установки безпосередніх суб'єктів такої інтеграції, що потребує вироблення деонтологічних механізмів професійної саморегуляції, мотивованості, з одного боку, виконавчих суб'єктів соціальної, освітньої та юридичної сфер, з іншого, – власне осіб з інвалідністю, мотивованих задля досягнення ними гідної якості життя.

Бібліографія

1. **Артюшенко, Н. П.**, (2010) Организационно-педагогические условия обучения детей с ограниченными возможностями здоровья средствами инклюзивного образования. Дисс... канд пед наук / 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования. Томск, 164.
2. **Бабак, О. В.**, Гладка, І. В., Малиновська, Н. М., Скаковська, В. Й. (2007). Врегулювання проблемних питань працевлаштування та захисту прав інвалідів у сфері праці: практичний посібник. Київ: «Ун-т Україна», 156.
3. **Байда, Л.Ю.**, Красюкова-Еннс, О.В. (2012). Інвалідність та суспільство: навчально-методичний посібник. Київ, 216.
4. **Баткин, Л. М.** (2000) Европейский человек наедине с собой : очерки о культурно-исторических основаниях и пределах личного самосознания. Москва, 880 с.
5. **Белова, Т.** Ситуація з дітьми-інвалідами (2002). // Реформування соціальних служб в Україні : сучасний стан і перспективи : зб. статей за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф. Львів, 5-7 червня, С. 207–211.
6. **Бергер, П.**, Лукман, Т. (1995). Социальное конструирование реальности: Трактат по социологии знания / Пер. с англ. Е. Руткевич. Москва, 323 с.
7. **Богинская, Ю. В.**, Кравцова, А. В. (2008). Сопровождение и поддержка инвалидов в системе высшего образования за рубежом и в Украине / За ред. О. В. Глузмана. Ялта, 112 с.
8. **Бочелюк, В. Й.** (2011). Психологія людини з обмеженими можливостями: навч. посіб. Київ, 264 с.
9. **Включение** детей с ограниченными возможностями в общее образование: ресурсные мат. (2013) / Сост. : Елисеева, И. Г. Астана, 108 с.
10. **Волчелюк, Ю. І.** (2013) Організація навчання для студентів з обмеженими фізичними можливостями в інклюзивному освітньому просторі // Соціально-педагогічна робота в закладах освіти інклюзивної орієнтації : тези доповідей VIII Всеукр. наук.-практ. конф. Хмельницький, С. 48–51.
11. **Гаврилова, Н. В.** (2012). Обучение лиц с особыми потребностями в современных условиях // Среднее профессиональное образование. №11., С. 9–10.
12. **Давыденко, А. В.** (2014). Инвалидность в свете ментальных архетипов Европейского Союза // Педагогика: семья-школа-общество : сб. науч. трудов / под общей ред. проф. Л. В. Мальцевой. Кн. 33. Москва, С. 33–43.
13. **Дікова-Фаворська, О. М.** (2009). Соціологічна концептуалізація освіти осіб з функціональними обмеженнями здоров'я : автореф. дис... д-ра соціол. наук: 22.00.04. Запоріжжя, 40 с.
14. **Дроботун, О. С.** (2012). Викривлення внутрішньої картини здоров'я у підлітковому віці та шляхи його корекції // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Т. 2. Вип. 9, С. 90–94. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvmdups_2012_2_9_19.pdf
15. **Зак Г. Г.**, **Зак, Д. Я.** (2012). Формирование толерантного отношения к лицам с ограниченными возможностями здоровья [Электронный ресурс] – Режим доступа : http://journals.uspu.ru/attachments/article/98/%D0%9F%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%B7_2012_2_%D0%B7%D0%B

- [0%D0%BA_%D0%B7%D0%B0%D0%BA.pdf](#) **16. Законодавство** стосовно людей з інвалідністю. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://naiu.org.ua/zakonodavstvo/> **17. Кожушко, Е. В.** (2013). Причины изолированности детей-инвалидов в современном российском обществе. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.scienceforum.ru/2013/14/1781>. **18. Колупасва, А. А.** (2007). Концептуальні аспекти інклюзивної освіти // Інклюзивна школа: особливості організації та управління : навчально-методичний посібник. Київ, С. 128. **Коляденко, Н. В.** (2014). Теоретико-методичні основи та інструментарій сприяння розвитку трудової активності і конкурентоспроможності інвалідів на ринку праці: монографія. Київ, 234 с. **19. Кравченко, М. В.** Актуальні проблеми соціального захисту інвалідів в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10kmvziu.pdf> **20. Миронова, С. П.** (2010). Основи корекційної педагогіки: Навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський, 263 с. **21. Миронова С.** (2011). Ставлення студентів і педагогів до проблем інклюзивної освіти дітей з порушеннями психофізичного розвитку / Дефектологія. №1. С.8–17. **22. Офіційний сайт** Мінпраці України. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.mlsp.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=34941. **23. Столяренко, О.** (2011). Психолого-педагогічні умови формування толерантності у міжособистісних взаєминах студентів ВНЗ. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/rsh_2011_6_9.pdf. **24. Таланчук, П.М.,** Кольченко, К.О., Нікуліна, Г.Ф. (2004). Супровід навчання студентів з особливими потребами в інтегрованому освітньому просторі : навчально-методичний посібник. Київ, 128 с. **25. Чайковський М. Є.** (2006). Соціально-педагогічні умови реабілітації студентів з особливими потребами : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Чайковський Михайло Євгенович. Вінниця, 197 с.

References

- 1. Artiushenko, N. P.,** (2010) Orhanyzatsyonno-pedahohycheskye uslovyia obucheniya detei s ohranychennymy vozmozhnostiamy zdorovia sredstvamy ynkliuzyvnoho obrazovaniya. Dyss... kand ped nauk / 13.00.01 – obshchaia pedahohyka, ystoryia pedahohyky y obrazovaniya. Tomsk, 164.
- 2. Babak, O. V.,** Hladka, I. V., Malynovska, N. M., Skakovska, V. Y. (2007). Vrehuliuvannia problemnykh pytan pratsevlashtuvannia ta zakhystu prav invalidiv u sferi pratsi: praktychnyi posibnyk. Kyiv: «Un-t Ukraina», 156.
- 3. Baida, L. I.,** Krasiukova-Enns, O.V. (2012). Invalidnist ta suspilstvo: navchalno-metodychnyi posibnyk. Kyiv, 216.
- 4. Batkyn, L. M.** (2000) Evropeyskyi chelovek naedyne s soboi : ocherky o kulturno-ystorycheskykh osnovaniakh y predelakh lychnoho samosoznaniya. Moskva, 880 s.
- 5. Belova, T.** Sytuatsiia z ditmy-invalidamy (2002). // Reformuvannia sotsialnykh sluzhby v Ukraini : suchasnyi stan i perspektyvy : zb. statei za materialamy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. Lviv, 5-7 chervnia, S. 207–211.
- 6. Berher, P.,** Lukman, T. (1995). Sotsyalnoe konstruyrovanye realnosti:

Traktat po sotsyolohyy znanyia / Per. s anhl. E. Rutkevych. Moskva, 323 s.

7. Bohynskaia, Yu. V., Kravtsova, A. V. (2008). Soprovozhdenye y podderzhka ynvalydiv v systeme vysshego obrazovaniia za rubezhom y v Ukrainy / Za red. O. V. Hluzmana. Yalta, 112 s.

8. Bocheliuk, V. Y. (2011). Psykholohiia liudyny z obmezhenymy mozhlyvostiamy : navch. posib. Kyiv, 264 s.

9. Vklucheniye detei s ohranychennymi vozmozhnostiamy v obshchee obrazovaniye : resursnyye mat. (2013) / Sost. : Elyseeva, Y. H. Astana, 108 s.

10. Volcheliuk, Yu. I. (2013) Orhanizatsiia navchannia dlia studentiv z obmezhenymy fizychnymy mozhlyvostiamy v inkliuzyvnomu osvithnomu prostori // Sotsialno-pedahohichna robota v zakladyakh osvity inkliuzyvnoi oriantatsii : tezy dopovidei VIII Vseukr. nauk.-prakt.konf. Khmelnytskyi, S. 48–51.

11. Havrylova, N. V. (2012). Obuchenye lyts s osobymy potrebnostiamy v sovremennykh usloviakh // Srednee professyonalnoe obrazovaniye. №11., S. 9–12.

12. Davydenko, A. V. (2014). Ynvalydnost v svete mentalnykh arkhetyпов Evropeiskoho Soiюза // Pedahohyka: semia-shkola-obshchestvo : sb. nauch. trudov / pod obshchei red. prof. L. V. Maltsevoi. Kn. 33. Moskva, S. 33–43.

13. Dikova-Favorska, O. M. (2009). Sotsiolohichna kontseptualizatsiia osvity osib z funktsionalnymy obmezheniamy zdorovia : avtoref. dys... d-ra sotsiol. nauk: 22.00.04. Zaporizhzhia, 40 s.

14. Drobotun, O. S. (2012). Vykryvlennia vnutrishnoi kartyny zdorovia u pidlitkovomu vitsi ta shliakhy yoho korektsii // Naukovyi visnyk Mykolaivskoho derzhavnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. T. 2. Vyp. 9, S. 90–94. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvmdups_2012_2_9_19.pdf

15. Zak H. H., Zak, D. Ya. (2012). Formyrovanyie tolerantnoho otnosheniia k lytsam s ohranychennymi vozmozhnostiamy zdorovia [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupa : http://journals.uspu.ru/attachments/article/98/%D0%9F%D0%B5%D0%B4%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%B7_2012_2_%D0%B7%D0%B0%D0%BA_%D0%B7%D0%B0%D0%BA.pdf

16. Zakonodavstvo stosovno liudei z invalidnistiu. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <http://naiu.org.ua/zakonodavstvo/>

17. Kozhushko, E. V. (2013). Prychyny yzolyrovannosti detei-ynvalydiv v sovremennom rossiyskom obshchestve. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupa : <http://www.scienceforum.ru/2013/14/1781>.

18. Kolupaieva, A. A. (2007). Kontseptualni aspekty inkliuzyvnoi osvity // Inkliuzyvna shkola: osoblyvosti orhanizatsii ta upravlinnia : navchalno-metodychnyi posibnyk. Kyiv, S. 128.

19. Koliadenko, N. V. (2014). Teoretyko-metodychni osnovy ta instrumentarii spriannia rozvytku trudovoi aktyvnosti i konkurentospromozhnosti invalidiv na rynku pratsi: monohrafiia. Kyiv, 234 s.

20. Kravchenko, M. V. Aktualni problemy sotsialnoho zakhystu invalidiv v Ukraini [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <http://academy.gov.ua/ej/ej12/txts/10kmvziu.pdf>

21. Myronova, S. P. (2010). Osnovy korektsiinoi pedahohiky: Navchalno-metodychnyi posibnyk. Kamianets-Podilskyi, 263 s.

22. Myronova S. (2011). Stavlennia studentiv i pedahohiv do problem inkliuzyvnoi osvity ditei z porushenniamy psykho-fizychnoho rozvytku / Defektolohiia. №1. S.8–17.

23. Ofitsiyni sait

Minpratsi Ukrainy. [Elektronnyi resurs] – Rezhy m dostupu : http://www.mlsp.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=34941 **24. Stoliarenko, O. (2011).** Psykholoho-pedahohichni umovy formuvannia tolerantnosti u mizhosobystisnykh vzaiemynakh studentiv VNZ. [Elektronnyi resurs] – Rezhy m dostupu: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/rsh_2011_6_9.pdf. **25. Talanchuk, P.M., Kolchenko, K.O., Nikulina, H.F. (2004).** Suprovid navchannia studentiv z osoblyvymy potrebamy v integrovanomu osvithomu prostori : navchalno-metodychnyi posibnyk. Kyiv, 128 s. **26. Chaikovskiy M. Ye. (2006).** Sotsialno-pedahohichni umovy reabilitatsii studentiv z osoblyvymy potrebamy : dys. ... kand.. ped. nauk : 13.00.05 / Chaikovskiy Mykhailo Yevhenovych. Vinnytsia, 197 s.

Авторський внесок:

Саранча І.Г. – 45%, Мельник Л.В. – 25%, Ілініч С.Ю. – 30%

31.10.18

Received 13.10.2018

Accepted 15.11.2018

УДК 376-056.36 : 37.016 : 62/64] (043.5)

DOI: 10.32626 / 2413-2578.2018-12.270-280

В.С. Товстоган

vstovst1957@gmail.com

ОБГРУНТУВАННЯ ЗМІСТУ ЗАГАЛЬНОТРУДОВИХ ЯКОСТЕЙ І ЦІННІСНИХ СТАВЛЕНЬ В СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ТРУДОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ШКОЛИ

Відомості про автора: Товстоган Володимир Святославович, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри корекційної освіти Херсонського державного університету, Херсон, Україна. У колі наукових інтересів: проблема корекції дітей з порушенням інтелектуального розвитку різного віку, проблематика трудового навчання і виховання, методика формування професійно-трудової компетентності у зазначеної категорії дітей. E-mail: vstovst1957@gmail.com

Contact: Vladimir Tovstogan, candidate of pedagogical sciences, , Kherson state University, Kherson, Ukraine. Academic interests: correction of children's with intellectual disabilities from the preschool age to the school age, problems of labor education and upbringing, a methodology for the formation of labor competence in students with special educational needs. E-mail: vstovst1957@gmail.com